

egy stációnak, szobornak, keresztnek stb. felállítási költségeit, hogy ezzel is hangsúlyozzák a kegyhelyhez való hűséges ragaszkodásukat, s nemcsak alkalomszerű, hanem állandó lelki kapcsolatukat. Erre különösen Radnán látunk számtalan példát.

Kérdezhetné valaki, mi legyen akkor a *Hunyadiak ligetével*? Ezt szintén szépen meg lehetne valószínűsíteni, esetleg a mostani *Stefánia*. A *Stefánia* jelenlegi szobrait természetesen el kellene távolítani. Erzsébet királyné szobra átkezdhetné Újszegedre a róla elnevezett Erzsébet-ligetbe. Dankó Pista számára is bizonyára akadna, esetleg szintén Újszegeden, valami intím hatású térség. A többi kisebb jelentőségű emlékművek elhelyezése sem okozna különösebb gondot, így például Klauzál Gábort a Pantheonba lehetne vinni. A vár patinás, történelmi, Hunyadiakat is idéző hangulata, a hatalmas fák, a felszín művészi egyenetlenségei, a közeli Tisza megfelelő dekoratív keretet és lehetőségeket nyújtanának a terv számára és így Szeged, a terek városa két újabb artisztikus térkompozícióval lenne gazdagabb.

Térjünk vissza azonban Alsóvárosra. Bizonyosak vagyunk abban, hogy városunknak a tér szakrális hangulatára — mint a genius loci legmagasztosabb kisugárzására — büszke hatósága és közvéleménye, továbbá a templom franciskánusainak hagyományőrző (obszerváns) szelleme, izzó hazaszeretetükben is szigorú egyháziassága, azonkívül az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsnak kifinomult, a helyi hagyományok megbecsülésében, sőt művészi kifejezésében, hangsúlyozásában páratlan (Székesfehérvár!) ízlése az artisztikus hatásában újjászülető templom mellé bizonyára meg

fogja teremteni azt az eszményi magyar búcsújáró térséget, amely egyrészt a nép kultikus igényeinek, másfelől a tér szakrális hagyományainak, de ugyanakkor a legkorszerűbb esztétikai követelményeknek is megfelel.

BÁLINT SÁNDOR

* Reizner János: *Szeged története* I. 68. kkt. II. — Karácsonyi János: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon. 1711-ig.* I. Budapest, 1922. 330. l. — Bálint Sándor: *A szeged-alsóvárosi templom kegyképe.* Dévidéki Szemle 1942. 6. szám. — A történelmi illúziók elosztatása végett szükségesnek látszik a tér nevének megváltoztatása is. Ha erre sor kerülne, azt ajánljuk, vegye föl az árvízelőtti *Barátok-tere* nevet. Hasonlóképpen téves következtésekre ad okot a tér egyik házának homlokzatán olvasható *Hunyadi-udvar* elnevezés is. Gazdáját ugyan Hunyadi Sándornak hívták, de természetesen a Hunyadi dinasztiához semmi köze. Most, amikor a történelmi nevek védelmére törvényt is hoztak, a félreérthető felírást el kellene tüntetni. — *Szeged törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi város városfejlesztési terve.* Szeged, 1942. 71. l. — Bálint Sándor: *Magyar búcsújáróhelyek: Szeged-Alsóváros.* Korunk Szava 1938; 9. szám. V. 6. még *Ordinánsz Konstantin: A Libanus havasi alatt illatozó Titkos értelmű Rózsa...* Szeged, 1831. — *Márkai Szent Jakab* a XV. századbeli ferencesesség kimagasló alakja, aki hosszú ideig élt hazánkban, Szegeden is. Mint ismeretes, székét a templom múzeuma őrzi.

Az alsóvárosi ferencesek.

Az alföldi kultúrtájnak alig van még egy olyan figyelemreméltó, hatalmas kilátótornya, mint a szeged-alsóvárosi ferences barátok klastroma. A kúnsági és délvidéki mezőségek halk, finom, egyenletes talajából úgy emelkedik ki, mint égre mutató újj, s minden mozdulatában van valami bölcs figyelmeztetés, amivel a táj örök értékeire fordítja tekin-

tetünket. Két örök értéke van az alföldi kultúrtájnak — a magyarság és a kereszténység. A ferences kolostor féltve őrzi ezt a két kincset, mert mindig azok szolgálatában állt, s voltak ezen a tájon évszázadok, amikor teljesen azonossá vált ezzel a kettős érték-fogalommal.

A kultúra szolgálatának az a módja, ahogyan az alsóvárosi franciskánusok ügybuzgalma jellemezhető, talán két jelzővel közelíthető meg leginkább: — katolikus és népi. A két jelző egyben meghatározza a kultúra minőségét, de megjelöli a kultúrtevékenység minden egyéb módját is. Papi eszközökkel szélesíteni a kereszténység hullámaival, de mindig az alföldi magyarság ízlése és igénye szerint.

Ma már történetileg, azaz fejlődésében tudjuk ellenőrizni ennek a munkának az eredményeit, a ferencesek első helyi felbukkanásától egészen napjainkig. P. Ordinász Konstantin, ez a „Sz. Ferenc Szorosabb Rendtartását követő Szerzetes“, ahogyan önmagát titulálja, az első, aki a rendház hiteles történetét megírja, szerény, de nagy lelkesedésre való munkájában, mely Szegeden 1830-ban jelent meg *A' Libanus havasi alatt illatozó Titkos értelmű Rózsa* címen. A kisdud mű szerzője „Mező-Szeged alsó Városi szerzetes Házának történetes leírását T. P. Telek József s részben P. Székesy Gábor régi oklevelek alapján megírt hiteles írásokból meríti“, mely iratok 1760-ig közlik adataikat.

Ezek szerint már a XIV. sz. legelején, 1301-ben feltűnnek Szegeden a ferencesek s ugyanekkor kezdik meg mai napig tartó áldásos munkájukat. A betelepült szerzetesek között azonban hamarosan a bomlás jelei mutatkoznak.

A Boszniából 1339 táján bevándorló szerzetesek bogumilséggel árasztják el az egész délvidéket, prédikációikat nagy szabadság és nacionalizmus fűszerezi, s köreikben „a fogadott sanyarú nagy szegénység unalomba jött“, megúnták a kéregetést, a koldulást. Ezekben az években indul meg az első harc az alföldi kultúra megmentéséért. Az első nagy kultúrhullám innen gyűrűzik Délmagyarország szállásai felé, amikor 1433-ban Marchiai Jakab az alsóvárosi rendházból irányítja a bogumilség kiirtását. Nagy lelkesedéssel és szigorúsággal vezetett térítő munkáját végre 1444-ben siker koronázza: Szegeden és az egész délvidéken győz az obszervancia. Állítólag nemcsak ő, de Kapisztrán János is megfordult az alsóvárosi barátok rendházában, sőt mindketten két ízben is, és „abban húzamosabb ideig mulatoztak légyen.“ A sikeres munka valóban föltételezi az irányítás alaposságát. Délmagyarországban helyreállt a rend, s a lelki vezetés egységét ezzel sikerült megmenteni, illetve megteremteni. A barátok ismét szabadon járhattak a puszták szétszórt szállásait s gondolhattak a rendház és a kápolna kibővítésére is. Állítólag Mátyás király, „a Máriát tisztelő nagy Fejedelem“ is támogatta a Havi Boldogasszony-templom felépítését, erre azonban nincs semmi komoly bizonyíték. Az 1490-ben megkezdett építkezést Mátyás halála után, 1503-ban fejezték be, a szegedi és szegedkörnyéki polgárok istenes adományaiából.

Ez a nyugalmi állapot azonban nem tartott sokáig. Az 1525-ben szerteportyázó török csapatok a szegedi templomot és klástromot is felégették, a várost feldúlták, s a szerzeteseken kívül mindenki széjjelszóródott a környező náda-

sokba. E kétségbeejtő állapot a barátok között is mély felháborodást keltett s 1552-ben, amikor a város török kézre jutott, ők is részt vettek a Tóth Mihály által tervezett fölszabadításban, amiért Herderbég, a szegedi szandzsák basa négy szerzetest szept. 16-án kivégeztetett. A török uralom végzetes meddőséggel fenyegette az alföldi mezőgazdálkodást is, ami szükséggyezségre kényszerítette a megszálló törököket. A szerzeteseknek bizonyos engedményeket adtak, hogy az „elszéllyedt keresztényeket elhagyott honnjokba visszaedessítsék“.

A lassan, de biztosan szélesedő engedmények lehetővé teszik a második nagy kultúrhullám megindítását, aminek ismét inkább mentés, mint továbbépítés a célja. 1625-ben újraépíthetik a lerombolt templomot és klostromot. A század folyamán egyre népesebb lesz a kolostor, s a századforduló idején, 1699-ben már thcológiai iskolát szerveznek. A papok képzését igen sok szempont sürgette. A törökuralom igen megrikkította a világi papok és szerzetesek számát, a lelki gondozás egyöntetűségét és folytonosságát millió veszély fenyegette, a papi teendők egy részét tehetségesebb parasztok végezték: prédikáltak, litániákat és körmeneteket vezettek, sőt legtöbbször kereszteltek is. Parasztok és iskolamesterek így alakították ki saját köreikben a civil-papok, az ú. n. licenciátusok intézményét.

A század újra elmélyíti a hívek vallásos életét. A ferences barátok 1655-től dalmát hitszónokot is tartanak, mivel a bács megyei dalmát lakosság egyre sűrűbben látogatja a havi búcsút (aug. 2—5.). A térítő tevékenység egyre szélesebb gyűrűket fodroz, a hódoltság idején már 14 helyen lel-

kipásztorkodnak az alsóvárosi franciskánusok, többek között Makón, Szentlőrincen és Szabadkán is. A néppel való állandó érintkezés egyik legbiztosabb forrása a kéregetés. Osszejárlják egész Délmagyarországot, mivel a plébániát a stólaillletekből s a helytartótanács által engedélyezett (1804. dec. 8.) az egész délvidékre kiterjedő koldulás jövedelmeiből tartották fenn. Nyugodtan feltehetjük, hogy a lelki gondozáson túl a mezőgazdasági kultúra, sőt a kertészet érdekében is sokat fáradoztak szerzeteseink, hiszen a kolostor mellett elterülő 6 holdnyi kert messziföldre híres volt jól ápolt gyümölcsöséről, egészen 1770-ig, amikor az árvíz végleg elmosta ezt a mintakertészetet.

A XVIII. sz.-ban újabb hullámot ver a franciskánusok tévékenysége. A török uralom alatt sokat szenvedett gotikus templomberendezést divatos barokk stílusban építik át. Kultúrtevékenységük köre messze kiszélesedik a kivonuló török hadak nyomán. Szeged magyarsága kimozdul a városból, s a Tisza mentén a bánati és bácskai partokon mintegy 55 falut száll meg. Ezeknek a faluknak a lelki gondozását is az alsóvárosi ferences barátok látják el. A havi búcsú ezzel különös jelentőséget kap a kivándorolt szegediek életében: a kegyes zárándokláson túl hazatérést is jelent az ősi röghöz. Még teljesebb válik a ferences barátok missziós szorgalma a XIX. század folyamán, amikor átveszik és közel egy teljes évszázadon át kezükben tartják a szegedkörnyéki tanyavilág lelki vezetését. Arra vonatkozólag, hogy munkájuk mennyire eredményes volt, elég rámutatnunk, hogy hazánkban itt épült az első tanyai templom, a múlt század 90-es éveiben Alsó-

tanyán, mint a ferencesek templomának leányegyháza.

Mindannak a kultúrtevékenységnek, mely a franciskánusok missziós munkájában összefoglalható és mindannak a szent lelkendezésnek, mely a délvidéki magyarságot a szeged-alsóvárosi ferencesekhez hajtja, leglényesebb pontja a Szűzanya tisztelete. A Havi Boldogasszony s a Napbaöltözött Asszony áll itt minden vallásos tevékenység mélyén. Az ő palástja terül el az alföldi tájon s végtelen szeretete kapcsolja egybe a sokszor szétkergetett, házatlan, nádasokban és vermekben bujdosó lakosságot. Ennek a végtelen Mária-tiszteletnek forrása és kifejezője a templom mai és régebbi kegyképe.

A kegyképek történetét P. Ordinántz Konstantin T. P. Székesy Gábor érdemes előjáró hiteles leírása alapján közli. Ez a hiteles leírás mindenek előtt „a Szentséges Szűz Máriának, avagy úgy nevezett segítő Boldog Asszonynak a Nagyoltáron régi és emlékezetet meghaladó időktől oltá tiszeltetett Kegyelmes Képéről“ szól. Megtudjuk ebből, hogy „azon Havi Boldog Asszonynak régebbi képét és a Rómainak (S. Maria Maggiore) igaz másolatját, némely Isten féltő szegedi lakosok a köz veszélyből kiragadták (1552) és a Török előtt futással megmenekedvén a szomszéd Makó Városába által vitték és a melly az említett Makói Templomnak egy oldal oltárán a bemenetelnek bal felén helyeztetve, mái napig is szemléltetik.“ A kegykép legendája úgy tudja, hogy „némely tisztelő a török elől a klastrom mellett lévő tócsába vagy mocsárba“, az u. n. Csöpörkének a fenekére elmerítette, ahonnan csak 80 esztendő múlva, 1630-ban taposta ki egy török vitéz lova, s azóta

emlegették „segítő Boldog Asszony“, „Szögedi Segítő“, „Auxiliatrix Szegediensis“ néven. Anynyi bizonyos, hogy az eredeti kegykép legkésőbb a 18. század folyamán Makóra került, s helyét még a török hódoltság idején foglalta el a mai Napbaöltözött Asszonyt ábrázoló kegykép.

A kegyképhez fűződő csodák lajstromából érdemes itt megemlíteni, hogy az 1525-ös tűzvészben sértetlen maradt, 80 évig víz alatt hevert, minden külső rongálódás jele nélkül, „az hitetlen Török ellenséget szokatlan félelemmel s rémüléssel tölti el (zentai ütközet 1697), 1730-ban újra elhárítja a törökök pusztító tűzét, az 1749-ben, husvét másodnapján kiütött tűzben a templom sértetlen maradt, 1750-ben „a segítő Szűz Anyának szent képe mellett az összeszűgörodott láb meggyógyítatik“, 1752-ben „a nehéz nyavalyában szenvedő ártatlan kiseded — Hogger János szegedi képíró fia — az halálnak veszedelméből kimenekedik“, stb. stb. A Mária-tisztelet központi ékessége ennek az alföldi vallásosságnak. Nemcsak a multban, a jelenben is. Nem véletlen, hogy Szeged nagy költője, Juhász Gyula teljesen magába szívta az alsóvárosi katolikus parasztság vallásos néprajzi hagyományait, a népi vallásosság ősi elemeit s hogy ilyen természetű versei kivétel nélkül az ősi ferences Havi Boldogasszony-templom köré csoportosulnak. Megéneklie a Fekete Máriát, a „feketén is vigaszt derengő Magyarok Asszonyát (A fekete Mária, Ö. v. I. 272.), elmerül az áhitatos templomi környezetben (Zsolozsma II. 335.); lelkéből itten tör Isten felé a meleg hívogató (Rorate I. 246). A havi búcsúra összeverődő tíz-, harmincezes tömeg gyönyörű illusztrációja a ferences-

barátok évszázadok óta tartó lelki gondozásának. Hatalmas, az egész alföldi mezőséget elárasztó erő ez, mely a költő lelkében monumentális vízióvá tornyosodik.

Az öreg templom fűvellő tövében
A nyári éjben ott hevernek ők,
Parasztok, barnák, csöndes és
[komoly nép,
Mint hajdan őseik, a besenyők.

A vén zsolozsmát egykedvűen
[morogják,
Az anda hold hint rájuk terítőt,
A közel temető mellett a kósza
Komondorok jelentik az időt.

A szent szobor lábánál gyertya-
[fényben
Bozontos ősz, szakálasan, sunyin,
Boszorkányos szemmel vigyázza.
[őket
Az imádságos Magyar Rasputin.

Éjfél után már imbolyog a gyertya.
Szekérvárában szundit a sereg,
Fekete Mária palástja rajtuk
És ajkuk bűvös ígéket remeg.

Már alszanak, már messze-messze
[mentek
És míg a Göncöl szekere görög,
Ők ázsiai rónákon robognak,
Emese álma ez: mély és örök.

(Haviboldogasszony I. 327.)

Olyan ez a vers, mint egy ősemlekezés, mint egy, az ősi pogány

hitvilágba, a babonák praelogikus világába nyúló tapintás, talán az alföldi magyarság vallásosságának lényeg-kifejezője, melyben faji sajáttság, hitvilág, történelmi öntudat és a legmélyebb katolicizmus egyetlen, csodálatosan mély életérzéssé tevődik össze. Hogy itt, az Alföldön, még a kultúrának ilyen magas fokán is ilyen sértetlen magyarsággal nyilatkozik meg a vallásosság, az is egyesegyedül az alsóvárosi ferencesek munkájának felbecsülhetetlen érdeme.

A trianoni pogány vandalizmus újra nádasokba kényszerítette a délvidéki magyarságot és szigorú mesgyét húzott a ferences barátok missziós tevékenysége elé. A kolostort megfosztották éltető talajától, Délmagyarországtól. Az évszázadokon át meg-megszakított kultúrtevékenység újabb léket kapott s ezt a hasadékat csak napjainkban igyekszik helyreépíteni az igazságosság. A Délvidék visszacsatolása s nem kevésbé a betelepített, mélyen vallásos katolikus bukovinai székelység újabb kulturális és missziós lehetőségeket nyújt az alsóvárosi franciskánusoknak, s szeretjük hinni, hogy a ferences barátok a jövőben is megvédik és gazdagítják az alföldi kultúrtáj két örök értékét: — a magyarságot és a kereszténységet.

KUN MOLNÁR SÁNDOR